Perustuslakivaliokunta

Kuuleminen 12.2.2025

Asiantuntijalausunto

Hallituksen esitykseen eduskunnalle laeiksi saamelaiskäräjistä annetun lain ja rikoslain 40 luvun 11 §:n muuttamisesta

Lausumme asiasta seuraavaa: kaikki saamelaiset ovat yhdenvertaisia keskenään lain edessä, riippumatta siitä millä nimikkeillä he itseään kutsuvat. Saamelaiset alkuperäiskansana koostuvat useista pienemmistä ryhmistä, suvuista ja yksilöistä. Jokaisen ihmisen ja ryhmän saamelaisuus on yhtä arvokasta ja oikeaa, eikä sitä saa kieltää kenenkään toimesta tai pakottaa yhteen muottiin. Saamelaisia koskeva lainsäädäntö tulee turvata kaikkien saamelaisten yhdenvertaiset oikeudet kieleensä, kulttuuriinsa ja tapoihinsa. Saamelaiskäräjälain tulee suojella saamelaisia kaikelta hallinnolliselta mielivallalta, myös toisten saamelaisten harjoittamalta. Hallituksen esitys ei täytä edellä mainittuja vaatimuksia vaan mahdollistaa rakenteellisen syrjinnän. Lisäksi esityksessä on poistettu saamelaisen yhteisön keskeisin elementti eli polveutuminen ja täten se jatkaa saamelaisten assimilaatiota. Tästä johtuen lausumme, että esitystä ei voida missään tapauksessa hyväksyä esitetyssä muodossa, sillä se on perustuslain ja ihmisoikeussopimuksien vastainen ja rikkoo saamelaisen alkuperäiskansan perinteitä ja tapoja. Vaikutusten arviointia ei ole tehty ja se täytyy tehdä ehdottomasti siten, että myös ihan tavallisten saamelaisten ääni tulee kuuluviin, ilman että keneltäkään edellytetään poliittista sitoutumista suuntaan tai toiseen.

Saamelaiskäräjien vaalijärjestelmä

Lausuntomme perusteeksi emme ole saaneet lakiesityksen perusteluja eli miksi lakiesitys tehdään. On tärkeää saada lakiesityksen perustelut, koska perusteluja voidaan käyttää myöhemmin säädettävissä säädöksissä, lakiesityksissä ja oikeuskäytänteissä. Saamelaisen yksilön oikeusturvan kannalta on välttämätöntä, että lain perustelut ovat selkeät ja oikeudenmukaiset. Alkuperäiskansan jäseniä tulee suojella kaikelta julkisen hallinnon mielivallalta, myös alkuperäiskansan oman hallintoelimen harjoittamalta. Lakiesityksessä on täysin sivuutettu saamelaisen yksilön oikeus ja vapaus tasa-arvoon,

elinkeinonharjoittamiseen ja omaisuuden suojaan. Perustuslaki suojelee myös saamelaisia suhteessa hallintovaltaan perustuslain pykälän 2 mukaisesti. Hallituksen esitys on selkeästi ristiriidassa tämän kanssa, sillä esimerkiksi äänioikeus ja sen omaaminen perustuu mielivaltaiseen päätöksentekoon eikä faktoihin. Yksilön korjata tilanne on monimutkaista ja kallista, käytännössä lähes mahdotonta. On syntynyt tilanne, jossa saamelaisen äänioikeus voidaan poistaa lainvastaisesti kerta toisensa jälkeen. Esitys uudesta saamelaiskäräjälaista vain pahentaa tilannetta, sillä siinä on rajattu muutoksenhakuoikeus ja saamelaiskäräjien vaalilautakunta valitsee äänioikeutetut perustein, joiden oikeellisuutta ei voi tarkistaa. Vaaliluettelo on käytännössä salainen ja voit ainoastaan tarkistaa oletko itse luettelossa. Perustelut poisjättämiselle eivät perustu voimassa olevaan lainsäädäntöön. Vaaliluettelon salausta on perusteltu ns. etnisen taustan salaamisella, jotta luettelossa olevia kohtaan ei kohdistu syrjintää etnisen taustan vuoksi tai muusta vastaavasta syystä.

Tilanne on erikoinen, julkishallinnossa on pystyttävä tarkistamaan ääniluetteloiden oikeellisuus. Näillä perusteilla saamelaiskäräjille ei voida myöntää lakia osaksi julkista hallintoa, koska vaaliluetteloiden tarkistaminen ei ole mahdollista. Tottakai, jokaisella yhdistyksellä saa olla salaiset jäsenluettelot, mutta ei julkista valtaa ja vaaleilla valittua edustuksellista demokratiaa käyttävällä järjestöllä. Esityksessä annettaisiin kyseiselle järjestölle veto-oikeus estää erinlaisia lupahakemuksia, mikä on julkishallintoa, jolloin kaikessa sen toiminnassa tulee noudattaa hyvänhallinnon vaatimuksia ja oikeusvaltioperiaatteetta sekä perustuslakia.

Miksi tarvitsemme eriarvoistavaa lainsäädäntöä ylä-Lappiin?

Lainsäätäjän tulisi huomioida, että ylä-Lapissa on valtavat suojelu- ja Natura-alueet. Lainsäädännössä turvataan elinkeinonharjoittajan oikeudet elinkeinoonsa. Käytännössä yksikään luontaiselinkeinon harjoittajista ei täytä taloudellisesti elinkeinonharjoittajan kriteerejä eli heidän harjoittama luontaiselinkeinojen toiminta on ns. harrastusta, eivätkä he näin ollen nauti elinkeinon harjoittamisen suojaa. Käytännössä ainoaksi käyttäjäryhmäksi jää suojelualueilla henkilöt, joille on myönnetty kulttuurinsa harjoittamisen vapaus eli saamelaiskäräjien vaalilautakunnan valitsemat henkilöt. Mikäli esitys menee läpi, tarkoittaa se käytännössä, että valtavien suojelu-alueiden kulkuoikeudesta päättäisi muutama henkilö omien intressien pohjalta.

Vaalilautakunnan jäsenet saavat suhteettoman suuren vallan, sillä heillä on mahdollisuus poissulkea eri mieltä olevia henkilöitä ja heistä tulee henkilöitä, jotka päättävät äänioikeutetuista eli saamelaisista eli alkuperäiskansalaisista. Esityksen mennessä läpi tuossa muodossa tarkoittaa se käytännössä sitä, että vapaata kilpailua ja elinkeinonharjoittamista ei ole mahdollista tehdä, vaan vallassa oleva ryhmä voi vapaasti dominoida alisteisessa asemassa olevia.

Käytännössä esitys siis mahdollistaa seuravan tilanteen tulevaisuudessa: Sukujen A ja B riitaantuessa, voi suku B yhdessä suvun C kanssa päättää, ettei suvun A jäsenet enää ole

äänioikeutettuja, eivätkä täten heillä olisi oikeutta enää harjoittaa saamelaiskulttuuriaan suojelualueilla. Suvun A jäsenet eivät voi asialle mitään, sillä esityksestä puuttuu kaikki mekanismit yksilön ja pienemmän vähemmistön oikeusturvan takaamiseksi. Asiaansa he eivät saa oikeusvaltioperiaatteen mukaisesti riippumattoman tuomio -istuimen käsiteltäväksi, mikäli on jo tullut ennakkopäätös, jossa vahvistetaan saamelaiskäräjien vaalilautakunnan oikeus koota vaaliluettelo aina uudestaan neljän vuoden välein salattuihin asiakirjoihin vedoten.

Polveutumisen merkitys saamelaisille

Lakiesityksen suurin ongelma on polveutumisen poistaminen. Saamelaisyhteisössä perhe ja suvun merkitys on äärettömän suuri. Läpi aikojen saamelaiset ovat käyttäneet kieltä aina vallitsevan tilanteen mukaan ja sopeutuneet kulloisenkin hallitsijan vaatimuksiin, joka on osaltaan aiheuttanut kielitrauman, eikä henkilön kiinnittyminen kieleen ole ollut niinkään olennaista, sillä siitä on voitu joutua luopumaan tilanteen niin vaatiessa. Sen sijaan kiinnittyminen sukuun ja sukupolvien väliseen ketjuun on saamelaisuuden ydin, jonka pohjalta jokaisen saamelaisen identiteetti ja kulttuuri rakentuu. Suku kulkee saamelaisen mukana niin hyvässä kuin pahassa, niin menneet kuin tulevat suvun jäsenet, asia joka tulee ilmi kaikessa saamelaisten kulttuurissa ja uskomusopissa.

Polveutumisen poistaminen lainsäädännöstä jatkaa saamelaisten pakkosulauttamista ja oikeuksien rikkomista yksilöinä. Alkuperäiskansalainsäädännöllä on haluttu turvata heimoasteella olevien ihmisten oikeus omiin yhteisöihin sekä turvata heidän elinkeinot ja elämäntapansa. Aikoinaan saamelaiskäräjien edeltäjä saamelaisvaltuuskunta vetosi oikeuteen lapinkylien jälkeläisinä. Koska myöhemmin 1990-luvulla selvisi laajojen väestökartoituksen ansiosta, että kirkonkirjoihin 1875 jälkeen merkityt lappalaiset olivatkin alun perin Ruotsin ja Norjan kansalaisia, eivätkä täten välttämättä oikeuden omistajia Suomen lapinkyliin, sivuutettiin lapinkylien oikeudenomistus alueisiin ja 1990-luvulla päätettiinkin hakea valtaa ja yksinoikeutta elinkeinoihin alkuperäiskansan statuksella, johon kuuluminen rajataan vuoteen 1875, jotta voitiin sivuuttaa alueella asuneiden lapinkylien oikeudenomistajien oikeudet. Suomi kuului vielä tuolloin Venäjän alueeseen, ja Venäjä oli vahvistanut alueen asukkaiden oikeudet.

Täytyy muistaa, että jo 1700-luvulla alueella asuneet saamelaiset pakotettiin muodostamaan kiinteistötiloja, joissa tuli olla asuinrakennus eli pysyvä osoite. Tällä toimenpiteellä saamelaiset pystyivät turvaamaan oikeutensa alueisiin. Tämän jälkeen heidät kirjattiin uudistilallisiksi. Tämä merkintä on aiheuttanut tulkinnan, että kyseessä olisi ollut jostakin muualta tulleita ihmisiä vaikka oikeasti he olivat alueen alkuperäistä väestöä, jotka perustivat tilan ja täten ”virallistivat” asumisensa alueella.

Lopuksi

Ylä-Lapissa poronhoito nykyisessä merkityksessä on varsin nuori, vasta 1800-luvun lopulla muodostunut. Varmaan yllätyksenä teille tulee, että alkuperäisyhteisöt harjoittivat vuodenaikojen mukaan peuranpyyntiä, kalastusta, pienimuotoista karjan (lehmien, lampaiden) hoitoa ja pienimuotoista viljelyä luonnoniityillä, ja on tärkeä ymmärtää, että ei heillä ollut juurikaan mahdollisuus valita, oli vain selvittävä ankarissa olosuhteissa, minkä he todistetusti tekivätkin. Sukuyhteisöt olivat pieniä ja elivät omilla vakiintuneilla alueillaan, välillä riidellen mutta useimmiten sovussa ja rauhassa. Saamelaiset ovat aina sopeutuneet vallitseviin olosuhteisiin vaivaiskoivun tavoin; tuulien ja auringon mukaan suotuisaan suuntaan kasvaen, juurista voimansa ammentaen, taipuen, mutta ei koskaan katketen. Toivon arvoisat päättäjät tutustumista Lapin historiaan faktapohjalta, haluamme ainoastaan, että esivanhempiemme elämää ja perintöä kunnioitetaan ja että tuleville polville taataan oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin.

Jouni Eira